

УДК 338.431 (477.73)

А. В. Ключник,

д. е. н., доцент кафедри світового сільського господарства і зовнішньоекономічної діяльності,
Миколаївський національний аграрний університет

А. В. Слюсаренко,

викладач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності,
Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського

ВПЛИВ АГРОБІЗНЕСУ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

A. Klyuchnic,

PhD, assistant professor of world agriculture and foreign trade, Nicholas National Agrarian University

A. Slyusarenko,

Lecturer, Department of Foreign Economic Management, National University of Nicholas V. Sukhomlynsky

AGRIBUSINESS EFFECT ON SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT AREA MYKOLAIV

У статті проведено багатокритеріальний аналіз тенденцій розвитку агробізнесу за даними Миколаївської області з формуванням загальних закономірностей та проблем, розроблено перспективні шляхи покращення ефективності діяльності.

In the article the multicriteria analysis of trends in agribusiness according Mykolayiv region with the formation of common patterns and problems developed promising ways to improve performance.

Ключові слова: агробізнес, економічний розвиток, економічне зростання, інноваційний тип розвитку.

Key words: agribusiness, economic development, economic growth, innovative type of development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Характерною рисою сучасного етапу розвитку економіки є глибокі зміни в усіх її сферах, що впливають на систему господарювання в цілому. Як наслідок, ефективність розвитку підприємства базується на принципах підвищення його конкурентоспроможності, адаптації до нових умов існування, попередження загроз та передбачення можливостей. З огляду на це, основним завданням є формування, вдосконалення та втілення методології економічного, соціального, технічного і екологічного розвитку агробізнесу, їх ефективного поєднання, що формує нові моделі функціонування. Відповідно є необхідність проведення прикладних досліджень у розрізі стану агробізнесу з метою визначення тенденцій та закономірностей розвитку, що, в свою чергу, є передумовою виявлення проблем та формування шляхів їх вирішення.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Наукова сучасність у розрізі досліджень розвитку агробізнесу представлена роботами таких учених-економістів, як Г.В. Войтенко, В.В. Ткачук [1], О.Д. Гудзинський, П.Т. Саблук, А.П. Сава [2] та ін. Вони охоплюють широке коло питань розвитку агробізнесу та пошуку шляхів удосконалення наявного стану.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є оцінка фактичного стану агробізнесу на прикладі підприємств Миколаївської області з формуванням відповідних тенденцій та динаміки коливань у межах критичних точок відхилень граничних меж результатів діяльності за останні роки з визначенням переліку проблемних питань та формуванням перспективних шляхів збалансованого розвитку аграрного бізнесу України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Спираючись на здійснене опрацювання теоретики вітчизняних та закордонних науковців, варто трактувати поняття розвитку як механізм, який носить системний характер та має двоєдину природу. Системність, в свою чергу, знаходить своє відображення у формуванні багатокритеріальної моделі впливових факторів на процес розвитку, а двоєдина природа розкривається в поєднанні теоретичного та практичного аспектів дослідження.

Проте поєднання даних аспектів, враховуючи тенденції сучасного розвитку світової економічної системи та явищ, які мають місце в ній, є підставою для формування єдиного висновку про те, що розвиток сільського господарства, а отже і агробізнесу, відіграє важливу роль в економічному зростанні країни та зменшенні бідності і, більш того, є одним із поштовхів до переходу на суттєво вищий щабель ефективності функціонування на міжнародній економічній арені. Діяльність суб'єктів агробізнесу в умовах ринку вимагає використання стратегії стійкого розвитку для того, щоб утверджувати свої існуючі позиції на ринку і завойовувати нові.

Загалом проблема визначення тенденцій розвитку аграрного бізнесу потребує безперервного та детального вивчення шляхом зосередження акцентів на процесах зовнішнього середовища, яким властива динаміка, та змінах у внутрішньому. В свою чергу, динаміка та зміни у вищезазначених середовищах викликані рядом впливових факторів, що передують появі новітніх форм взаємодії організаційно-економічних, соціально-психологічних механізмів макро- та мікроекономічного спрямування. Як зазначав Ткачук В.В.: "існує певне розбалансування між державною організаційно-регулятивною функцією, ринковою та внутрішньо системною самоактивацією діяльності підприємств, які працюють в аграрному секторі економіки, немає чітко виробленого напрямку побудови результативного управління розвитком сільськогосподарського підприємства, в результаті чого галузь є недостатньо захищеною від кризових явищ" [1, с. 369]. Саме дисбаланс в макро-, мезо- та мікрорівнях і стоїть на заваді формування чітких тенденцій розвитку, що підтверджує думки В.В. Ткачука, який в основі проблеми вбачає безсистемність процесу розвитку. Та все ж таки теоретичне сприйняття ролі та місця розвитку аграрної сфери, з точки зору підприємництва, актуалізується в прикладному аспекті, який потребує відповідних аналітичних напрацювань.

Таким чином, досвід діяльності підприємств як основи агробізнесу свідчить про те, що за останні роки сільське господарство України досягло стабільної позитивної динаміки в розрізі нарощування виробництва сільськогосподарської продукції. Практично завершеним є формування структури виробництва та системи його організації в процесі земельної та аграрної реформ. Сільське господарство України є однією з найважливіших галузей економіки. Воно забезпечує 8,2 % валової доданої вартості з кількістю зайнятого населення на рівні більше 3 млн, відбувається використання основних засобів вартістю більше 100 млрд грн., функціонують майже 56,5 тисяч господарюючих суб'єктів, які використовують 21,6 млн га сільськогосподарських угідь [3, с. 30, 31, 36, 50].

На сільське господарство припадає близько 20 % загального обсягу валового продукту держави. У Білорусії та Казахстані, наприклад, цей показник становить 13 %, в Росії — майже 7 %. Сільське господарство України дає 95 % продовольчих ресурсів, і за рахунок його продукції формується більше 2/3 фонду народного споживання. Продукція сільського господарства в експортному потенціалі країни займає 14 %.

Загалом в Україні завершено важливі перетворення в частині формування досвіду незалежності та відповідної системи й особливостей функціонування, в тому числі і аграрному секторі. В першу чергу, даний процес пов'язаний із роздержавленням та передачею земель сільськогосподарського призначення у приватну власність. Дані результати реформування мають спектр наслідків, які спровокували розвиток різноманітних форм господарюючих суб'єктів агробізнесу. На селі сформована багатокласна система господарювання, яка включає сільськогосподарські підприємства (у т.ч. фермерські господарства) та господарства населення.

Беззаперечним є факт поступового скорочення загальної чисельності господарюючих суб'єктів сільського господарства. В свою чергу, в 2012 році відбулося зменшення на 10,8 % в порівнянні з 2009 роком та 10,5 % — з 2011 роком. Аналогічна тенденція до зменшення чисельності спостерігається відповідно за всіма організаційно-економічними формами господарювання окрім категорії підприємств інших форм господарювання, яка відображає динаміку збільшення чисельності у 2012 році по відношенню до 2009 та 2011 років на 140,3 % та 67,4% відповідно [4, с. 7]. У першу чергу, це викликано трансформаційними процесами в еко-

номіці країни та переходом до інноваційного типу розвитку з відповідністю механізмам діяльності передових країн світу. Та процес переорієнтації більш за все пов'язаний із застосуванням антикризових механізмів в діяльності та адаптацією до умов сучасності. Даний процес є досить природним тому, що зменшення чисельності господарств загалом не є негативним показником у виявленні тенденцій розвитку. Будь-яка діяльність в умовах ринкових відносин та глобалізації пов'язана зі стратегією розвитку, яка, в свою чергу, передбачає розширення меж діяльності, обсягів виробництва та зростання економічного результату. Саме тому необхідним є аналіз результативності діяльності підприємств, котрі на разі реалізують стратегічні плани розвитку і переходять в більшості до стадії динамічного зростання.

Загалом чисельність суб'єктів агробізнесу не є показником розвитку, адже це лише кількісний показник учасників виробничого спектру, який не демонструє тенденцій зміни результатів діяльності. Основним показником, на який орієнтується економічна теорія, є валова продукція, яку доцільно досліджувати у вартісному вигляді в розрізі адміністративно-територіальних одиниць, категорій господарств, галузей аграрного сектору та у відносному значенні на одну особу населення, що в свою чергу дає можливість більш розгорнутого аналізу визначення тенденцій розвитку агробізнесу.

Тож першочерговим є формування тенденції збільшення обсягу валової продукції за фактичними даними 2009—2011 рр. Проте 2012 рік характеризується зниженням обсягу валової продукції області загалом на 8,7 % та 22,6 % у порівнянні з 2009 та 2011 рр. відповідно. Для визначення причин зміни в розрізі обсягів валової продукції доцільним є визначення залежності від специфіки ведення господарської діяльності та впливових ризиків, які здебільшого представлені природокліматичними умовами.

Що ж стосується порівняння відносних показників ефективності, то в розрахунку на одну особу населення виробництво зернових культур перевищило відповідний загальнодержавний показник на 7,2%, насіння соняшнику — у 3,2 рази, овочів — удвічі, молока — на 25,2%, яєць — на 12,4%. Натомість нижчим цей показник був по картоплі — на 71%, плодах та ягодах — на 31,8%, м'ясу (у живій вазі) — на 38,2%. Це є своєрідною особливістю регіону адже здебільшого при здійсненні діяльності в системі агробізнесу саме продукти, які мають вищі по-

казники відносно загальнодержавних лежать в основі традиційності ведення господарської діяльності.

У загальному вигляді структуру аграрного сектору традиційно формують галузі рослинництва та тваринництва, функціональний стан яких здійснює прямий вплив на розвиток економіки в цілому, продовольчу безпеку та незалежність держави, стан внутрішнього й зовнішнього ринків, а отже і рівень життя населення. Залежно від соціально-економічних умов та рівня розвитку сільського господарства співвідношення між цими галузями в обсягах його продукції змінюються. В той же час, аграрний бізнес завжди був одним із найризикованіших в силу високої залежності від неконтрольованих природо-кліматичних змін, нестабільної кон'юнктури ринків сільськогосподарської сировини, низькою ліквідністю активів та довшим періодом окупності інвестиційного капіталу.

Фактичні дані часток галузей в структурі валової продукції сільського господарства Миколаївської області свідчать про переважання галузі рослинництва. В середньому коливання мають місце в межах 6,3 в.п., що робить процес контрольованим без засвідчення наявності суттєвих відхилень в різниці граничних значень. Отже, рослинницька галузь є домінантою функціонування агробізнесу, що акцентує увагу на пріоритетності її розвитку.

Спираючись на вищеприведене твердження, що базовою галуззю сільськогосподарського виробництва є рослинництво, адже нині більше половини фонду споживання основних продуктів харчування формується за її рахунок, доцільним є аналіз показників даної діяльності та деталізація виробництва основних видів продукції. У 2012р. в регіоні було вирощено 2,8 % загальнодержавного обсягу виробництва зернових культур (у 2011 р. — 4,6%); 8,3% — насіння соняшнику (7,3%); 1,2% — ріпаку (6,1%), 5,2% — овочів (4,9%); 1,8% — плодів та ягід (2,3%). В свою чергу, дослідження показників результативності в галузі тваринництва свідчать про виробництво 1,6% загальнодержавного обсягу м'яса у живій вазі (у 2011 р. — стільки ж); 3,2% — молока (3,3%); 2,9% — яєць (3,3%); 2,6% — вовни (2,5%) [4, с. 6].

Що ж стосується структури сільськогосподарських культур Миколаївської області, то вона традиційно зберігає тенденцію домінування зернових та технічних культур. В основі зернових культур зосереджено вирощування пшениці, а технічні культури представлені в більшості соняшником. В свою чергу, зміни в струк-

Таблиця 1. Динаміка застосування добрив сільськогосподарськими підприємствами

Добрива	Роки				2012 у % до	
	2009	2010	2011	2012	2009	2011
Мінеральні добрива (у поживних речовинах) під урожай звітного року, тис. ц	306,2	401,0	474,4	454,3	148,4	95,8
Внесено мінеральних добрив на 1 га посівної площі, кг	31	41	49	50	161,3	102,0
Органічні добрива, тис. ц	114,8	188,8	102,2	93,4	81,4	91,4
Внесено органіки на 1 га посівної площі, т	0,1	0,2	0,1	0,1	100	100

Джерело: [4, с. 22].

турі продукції сільського господарства викликані поживавленням в сфері ведення міжнародної торгівлі, зокрема експорту сільськогосподарської продукції. Даний процес передував створенню попиту на технічні культури, що мало зрушення і в фінансовій переорієнтації.

Перш за все, ціни на дані сільськогосподарські культури мають різні величини, що впливає на спонукання до зміщення акцентів в розрізі формування релевантності в системі, насамперед, рослинництва, що відповідно викликано і збільшенням частки приватного сектора агробізнесу та ступеня особистої відповідальності за рівень матеріальної віддачі та фінансового результату. Тож ціна на зернові культури в 2005 році в середньому по Миколаївській області за всіма організаційно-правовими формами господарювання та ринками складала 796 грн., що на 930 грн. менше ніж у 2012 році у вартісному виразі та на 116,8 % у відносному значенні. В той же час, впливовим фактором є зміна цінової політики за досліджуваними роками і в розрізі технічних культур, маючи середній показник вартості у 2005 році на рівні 919,9 грн. та 3568,6 грн. у 2012 році, що на 287,9 % більше ніж у 2005 році. Тож, узагальнюючи вплив попиту та ціни на зазначені сільськогосподарські культури, ми констатуємо здоровий глузд ведення господарської діяльності, який оснований на ринкових потребах та фінансовій ефективності, яка, враховуючи значення рівнів рентабельності для зернових культур 21,4 % у 2005 році у порівнянні з 16,9 % у 2012 році та технічних — 27,2 % і 48,2 % відповідно, диктує певні вимоги сільськогосподарським товаровиробникам та формує прогноз адекватної поведінки в умовах ринку. Проте, слід зважувати на те, що в основу розвитку агробізнесу має покладатись система стійкого розвитку, яка передбачає вплив на попит не тільки споживачів, а й контролювання його самими товаровиробниками та державою.

Більш деталізовано стан розвитку аграрного бізнесу, зокрема в розрізі галузі рослинництва, прослідковується в урожайності основних сільськогосподарських культур, яка, в свою чергу, є визначальним фактором впливу на

ефективність діяльності. Проведений аналіз надає можливість сформулювати висновок про значний діапазон варіацій, який має криву зміни точок в динаміці. Основною причиною коливань є сама специфіка сільського господарства та галузі, яка в основі ризику господарської діяльності має кліматичні й ґрунтові умови.

Загалом протягом останніх 25 років спостерігається певна зміна в агрометеорологічних умовах, які негативно впливають на зернові культури на початкових етапах росту та розвитку. Зокрема на урожайність озимих культур в 2012 році вплинула суха погода восени 2011 року, що як наслідок спровокувало затримку проростання зерна. В той же час, для виробництва соняшника на зерно 2012 рік був досить сприятливим, знаходячи аналогію при вирощуванні овочів та цукрових буряків.

Загалом регіональні показники урожайності в порівнянні із загальнодержавними мають певні коливання, а отже продуктивність площ Миколаївської області під озимими культурами є нижчою на 47,8 %, картоплі — на 44,4 %, плодоягідних — на 21,4 %, соняшнику — на 10,3 %. І лише урожайність винограду та овочів на рівні області була вищою на 38,4 % та 28,7 % відповідно у порівнянні із загальнодержавними показниками.

З метою виявлення причин невідповідності показників урожайності та відповідно валової продукції варто звернути увагу на застосування добрив в системі культури ведення господарства та підвищення якісного та кількісного результату землевласниками та землекористувачами. Зокрема на зламі тисячоліть Україна мала виважений та виправданий перехід до інтенсивного типу економічного зростання, який мав на меті підвищення результатів господарської діяльності за рахунок збільшення вкладу в оновлення основних активів та освоєння інноваційних технологій. Основним із визначальних елементів такого способу ведення господарської діяльності в розрізі розвитку галузі рослинництва та нарощування обсягів і підвищення ефективності виробництва є застосування добрив.

Не останнім фактором розвитку агробізнесу є матеріально-технічне забезпечення, яке останніми роками демонструє стрімке кількісне зменшення. Оновлення матеріально-технічного парку є головним чином передумовою якісного оновлення показників валового збору продукції рослинництва. В свою чергу, й розвиток галузі тваринництва відбувається в умовах занепаду матеріально-технічної бази, що передує виникненню ряду проблем пов'язаних зі стратегічним розвитком.

Загалом, як зазначає Кожушко І.Г.: "в основу розвитку аграрного сектору покладено раціональне використання земель та підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції і важливу роль у розв'язанні цієї проблеми відіграє рівень забезпеченості підприємств технічними засобами" [5]. Варто погодитись з даним твердженням, зважаючи на те, що в сучасних умовах господарювання спостерігається повільне освоєння інноваційних технологій в аграрному секторі. Кількісне і якісне зменшення машино-тракторного парку призвело до збільшення навантаження на техніку. Зокрема навантаження на один трактор збільшилося з 71,4 га ріллі в 1991 році до 183,1 га у 2012 році; на один зернозбиральний комбайн відповідно з 138,6 га посівів зернових культур до 328,8 га. Навантаження на кормозбиральну та іншу техніку більше ніж в 2,5—3 рази перевищує нормативну. Рівень вибуття сільськогосподарської техніки перевищує оновлення в 1,5—2 рази [6, с. 83]. Тож машино-тракторний парк, в силу фізичної та моральної зношеності, складається з техніки, яка вичерпала свої виробничі можливості та відпрацювала експлуатаційний строк. Отже, спостерігається погіршення результативних показників діяльності суб'єктів агробізнесу та відповідне уповільнення процесів розвитку.

Як результат вищедосліджуваних процесів та впливових факторів, необхідним є узагальнення та аналіз економічних результатів діяльності. Першочерговим є формування висновку про формування позитивної тенденції прибутковості суб'єктів агробізнесу Миколаївської області з фактичним значенням у 2012 році на рівні 1019,9 млн грн. у порівнянні з 971,7 млн грн. — 2011 року. Загалом агробізнес України адаптувався до зламу економічної системи на порозі тисячоліть і позитивні зрушення в розрізі нарощування прибутковості почалися з 2005 року (50,7 млн грн.). Проте збільшення фінансового результату не позбавлене похибки інфляційних процесів, залишаючи процес розвитку двозначним і орієнтованим на

кількісну складову без належної уваги в розрізі якісного зростання та розвитку. За аналогією має місце підвищення рівня рентабельності, який у 2012 році сягає 28,3 % у порівнянні з 33,5 % — 2011 року. Знову ж такі фактичним є поступове підвищення показника рівня рентабельності за роками. Негатиною є динаміка до скорочення кількості зайнятих в процесі аграрного виробництва на 4,4 % у 2012 році у порівнянні з 2011 роком та 82,2 % — з 2000 роком [3, с. 234,235; 4, с. 33]. Тобто сам процес економічного розвитку є неоднозначним і не позбавленим проблем та похибок, які вимагають додаткових опрацювань та досліджень.

В основі проблеми здебільшого економічної ефективності, як взагалі центру ведення господарської діяльності, лежить проблема зниження показника собівартості. Дана проблема має вирішуватись шляхом розробки та застосування інноваційного механізму діяльності з освоєнням нових технологій і переходом до інноваційних методів. Питання, які розглядаються в даній площині, мають, в пешу чергу, створювати передумови раціонального, а отже, і ефективного використання ресурсів та формувати стратегію і модель сталого розвитку, яка базується саме на динаміці поступового розвитку, а не на квантовій теорії економічного зростання.

Необхідною складовою є розуміння аграрного бізнесу як перспективи та стратегії розвитку і ні в якому разі не тактики короткострокових дій спрямованих на тимчасове матеріальне збагачення. Для цього необхідним є удосконалення політики держави та механізму її регулювання, насамперед, підтримки та стимулювання розвитку аграрного виробництва як основи економіки, яка є підґрунтям вирішення проблем продовольчої безпеки країни і перспективи подальшого економічного розвитку.

Доцільним є перехід від сировинного приросту експорту сільськогосподарської продукції і акумулювання виробленої продукції з метою подальшої переробки та відновлення промисловості. Процес переробки створить ряд переваг для економіки країни загалом і збільшення розміру валового внутрішнього продукту зокрема в розрізі галузі сільського господарства, спровокує стабілізацію та дію в аграрному секторі механізму сталого розвитку, який є основою на стратегії динамічного розвитку. Дані заходи є передумовою формування позитивних тенденцій розвитку агробізнесу з формуванням переваг на продовольчому ринку в глобальному розумінні.

**ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

У даному випадку, спираючись на стан та тенденції розвитку аграрного сектору, доцільним є формування висновку про погіршення результатів діяльності суб'єктів агробізнесу, що, в свою чергу, є свідченням необхідності прорахунків перспективного прогнозу розвитку галузей з виявленням проблем та похибок. Більш того, розвиток є неоднозначним, враховуючи безсистемність методик оцінки, які передбачають врахування кількісних показників. Доцільним є формування об'єктивних регіональних механізмів оздоровлення аграрного бізнесу з розробкою та втіленням чітко регламентованої політики підтримки та контролю з боку держави.

Література:

1. Ткачук В.В. Оцінка стану та тенденцій розвитку аграрних підприємств / В.В. Ткачук // Вісник ТДАУ. — 2007. — № 1. — С. 368—372.

2. Сава А.П. Регіональні аспекти розвитку аграрного сектору економіки: проблеми і перспективи / А.П. Сава, П.З. Сава // Інноваційна економіка. — 2010. — № 3. — С. 20—23.

3. Сільське господарство України: Статистичний збірник за 2012 рік / [за ред. В.С. Влащенко]. — К.: Державна служба статистики України, 2013. — 402 с.

4. Стан сільського господарства Миколаївської області у 2012 році: економічна доповідь. — Миколаїв: Миколаївське ГУС, 2013. — 65 с.

5. Кожушко І.Г. Сучасний стан і проблеми технічного забезпечення аграрних підприємств України / І.Г. Кожушко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: — http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_31-/Zmist/19PDF.pdf

6. Підлісецький Г.М. Економічні проблеми технічного забезпечення сільського господарства / Г.М. Підлісецький, В.Л. Товстопят, // Економіка України. — 2008. — № 11. — С. 81—87.

References:

1. Tkachuk, V.V. (2007), "Assessment and trends of agricultural enterprises", Vestnyk TDAU, vol. 1, pp. 368—372.

2. Sawa, A.P. (2010), "Regional aspects of the agricultural sector: problems and prospects", Innovatsijna ekonomika, vol. 3, pp. 20—23.

3. Vlasenko, V.S. (2013), "Silske gospodarstvo Ukrainu: Statustichnyy zbirnyk za 2012 rik",

[Agriculture of Ukraine: Statistical Yearbook for 2012], Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainu, Kyiv, Ukraine.

4. Stan sil's'koho hospodarstva Mykolaivs'koi oblasti u 2012 rotsi: ekonomichna dopovid' (2013), [State agriculture Mykolaiv Oblast in 2012: economic report], Mykolaivs'ke HUS, Mykolaiv, Ukraine.

5. Kozhushko, I.G. (2009), "Current status and problems of technical support agricultural enterprises in Ukraine", [Online], vol. 2 available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_31-/Zmist/19PDF.pdf (Accessed 24 Sep 2009).

6. Pidlisetskiy, G.M. (2008), "Economic Issues technical support agriculture", Ekonomika Ukrainy, vol. 11, pp. 81—87.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2014 р.

ЕКОНОМІКА ПРАКТИКА ТА ТЕОРИЯ

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки державного управління

• **ЕКОНОМІКА**
• **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

(поступило в редакцію ВАК України № 1-05/2 від 27 травня 2009 р.)

ЖУРНАЛ ВИХОДИТЬ 24 РАЗИ НА РІК

www.economyjournal.com.ua

Тел: (044) 223 28 28, 537 14 33, 537 14 32
Тел/факс: (044) 458 10 73
E-mail: economy_2008@ukr.net